

שערי תשובה

חמש התחושות הראשוניות בתשובה

הרב חיים סבתו

שערי תשובה א, פסקאות כב-ל

העיקר הז' הכניעה בכל לב. והשפלות. כי המכיר את בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושפל. ונגרע מערכו. כענין שנאמר (תהילים ט"ז:ד') נבזה בעיניו נמאס. ונאמר (איוב ט"ז:ט"ז) אף כי נתעב ונלאה איש שותה כמים עולה (ירמיהו ו':ל') כסף נמאס קראו להם. על כן יכנע ויהיה שפל בעיניו. ודוד המלך עליו השלום בהתודותו על חטאו בבוא אליו נתן הנביא אמר בסוף דבריו (תהילים נ"א:י"ט) זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. רוח נשברה. רוח נמוכה. למדנו מזה כי ההכנעה מעיקרי התשובה. כי המזמור הזה יסוד מוסד לעיקרי התשובה. ובהכנעה יתרצה האדם אל השם. שנאמר (ישעיהו ס"ב:ב') על עני ונכה רוח. ונאמר בענין התשובה (שם נ"ו) ואמר סלו סלו פנו דרך וגו' כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. למדנו כי ההכנעה מעיקרי התשובה. וכן שאר כל הפרשה מדברת על בעלי התשובה (שם שם ט"ו) כי לא לעולם אריב וגו' בעון בצעו קצפתי וגו' דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו וגו' פירושו - דרכיו ראיתי בהכנעה. כמו שאמר ואת דכא ושפל רוח. ובמרירות הלב כמו שאמר כי רוח מלפני יעטוף. וארפאהו. כי אסלח לעונו. כמו (הושע י"ד:ה') ארפא משובתם (ישעיהו ו':י') ושב ורפא לו. ואנחהו. אעזרהו על עזיבת החטא ואגבירהו על יצרו:

ודע כי מעלות ההכנעה רבות כאשר יתבאר בשערי הענוה בע"ה. והמדרגה העליונה בהכנעה המחויבת מדרך התשובה. שיגדיל ויאדיר עבודת ה'. ולא יחזיק טובה לעצמו. כי יקטן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם. על כן יכנע ויעבוד בהצנע. ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים. ולא יבקש תפארת על פעליו המפוארים. ויסתירם [מרעיון] כפי היכולת:

ובא הענין הזה על עיקר התשובה מבואר בדברי הנביא עליו השלום שנאמר (מיכה ו':ו') במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום. פירושו - במה אקדם ה' על רוב חסדיו. כי הזכיר למעלה בפרשה מחסדי הש"י. ובמה אכף לאלהי מרום על רוב חטאי. והזכיר אלהי מרום. להורות ולהודיע כמה ראוי אשר יכף ויכנע מי שהמרה רם על הכל. ובאר הענין אחרי כן. האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה. הירצה ה' באלפי אלים ברבבות נחלי שמן. אשר אקדמנו בהם על רוב חסדיו. האתן בכורי פשעי. להראות כניעתי וכפיפתי על רוב חטאי. כי אני מכיר עוצם פשעי. כי ראוי לתת בכורי קרבן בעבור פשעי. כי רב מאוד וכי עצום. פרי בטני חטאת נפש. הזכיר על הפשע בכורי ועל החטאת פרי בטני. כי הפשע הוא המרד כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה והוא יותר מן החטא. והיתה התשובה. הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד. כי זה נבחר מן העולות והמנחות לקדם בו את ה' על חסדיו. והצנע לכת עם אלהיך. זה עיקר כניעתך וכפיפתך לעבוד את ה' בהצנע לכת כי זה יורה על כניעתך שלא תחמוד כבוד על מעשיך הנכבדים אף כי על המעלות אשר לא יחפוץ בהם היוצר [מן] יצוריו. כי אין להתהלל בהם. כמו העושר והגבורה וממיני החכמות. זולתי השכל וידוע את הש"י כמו שנאמר (ירמיהו ט':כ"ב) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו':

דף מקורות

ועוד נתחייב בעל התשובה על הכניעה. מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות שגורמות לחטוא ומעוללות הפשעים.

והגאווה מסבבת כמה עבירות. ומגברת יצר לב האדם עליו. שנאמר (דברים ח':י"ד) ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ונאמר (משלי כ"א:ד') רום עינים ורחב לבב נר רשעים חטאת. פירושו - הגאווה ניר הרשעים. כי ממנה יפרו החטאים. כאשר נאמר ורם לבבך ושכחת. ונאמר (תהילים י"ב') בגאות רשע ידלק עני. ונאמר (שם) הדוברות על צדיק עתק בגאווה. ונאמר (יחזקאל ל"ב:כ"ד) אשר נתנו חתיתם בארץ חיים. וכמו שעושים בני אדם ניר בשדה כדי לפרות בו הזרע ולאסוף רוב תבואות. כן עושים הרשעים את הגאווה ניר בלבבם וזורעים בו המחשבות הרעות להוליד ולהצמיח העבירות שהם פרי מחשבותם ועל דרך המשל כמו שאמר הנביא ופרח כראש משפט וגו'. ומה שאמר חטאת. פירושו - ניר רשעים ניר חטאת. וכול חטאים רבים כמו (ירמיהו י"ז:א') חטאת יהודה. או יהיה פירושו וחטאת. כמו (חבקוק ג':י"א) שמש ירח. והטעם מלבד כי הגאווה גורמת חטאים. המדה עצמה חטאת. כמו שנאמר (משלי ט"ז:ה') תועבת ה' כל גבה לב. ובעל גאווה נמסר ביד יצרו. כי אין עזר השם עמו. אחרי אשר הוא תועבת השם.

ועוד חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה והוי שפל רוח בפני כל אדם. וישיג מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבריו. וגם לכל הדברים אשר ישמע אל יתן לבו. ולהעביר על מדותיו [ומעבירין מזה] להתכפר על עונותיו. כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו. מדה כנגד מדה. וזה פתח תקוה נכבד מאוד ונאמר (איכה ג':כ"ט-ל') יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה. יתן למכהו לחי ישבע בחרפה.

העיקר הח' ההכנעה במעשה. שיתנהג במענה רך כענין שנאמר (משלי ט') מענה רך ישיב חמה. ובקול נמוך כי זה מדרך השפלות שכמו שנאמר (ישעיהו כ"ט:ד') ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך. בהפך ממה שנאמר על העשיר בעל הגאווה (משלי י"ח:כ"ג) ועשיר יענה עזות ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטין. כמו שנאמר (שמות ל"ג:ה') ועתה הורד עדיך מעליך. ונאמר באחאב (מלכים א' כ"א:כ"ז) ויצום וישכב בשק ויהלך אט. ואמר הש"י על זה הראית כי נכנע אחאב. וענין ויהלך אט. בהפך מדרך המלכים שהם מהלכים ברב חיל וקול המולה. ויהיו תמיד עיניו שחות. כענין שנאמר - (איוב כ"ב:כ"ט) ושח עינים יושיע. וסימני ההכנעה כמו מענה רך וקול הנמוך. ושחות העין יזכירוהו להכניע את לבו:

העיקר הט' שבירת התאוה הגשמית. ישיב אל לבו כי התאוה עוללה לנפשו לחטוא ולמשוך העון בחבלי השוא. ויעשה נדר לשמור את דרך התשובה. יפרוש מן התענוגים. ולא ימשך אחר תאותו גם בדברים המותרים. ויתנהג בדרכי הפרישות. ולא יאכל רק לשובע נפשו וקיום גופו. כענין שנאמר (משלי י"ג:כ"ה) צדיק אוכל לשובע נפשו. ואל יגש אל אשה רק לקיים מצות פריה ורביה. או למצות עונה. כי כל זמן שהאדם הולך אחר התאוה. נמשך אחרי תולדות החומר. וירחק מדרך הנפש המשכלת. ואז יתגבר יצרו עליו. כענין שנאמר (דברים ל"ב:ט"ו) וישמן ישורון ויבעט. ונאמר (שם ח') פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך. ונאמר (משלי ל"ט) פן אשבע וכחשתי! ואמרו ז"ל אבר קטן יש באדם. משביעו רעב מרעיבו שבע: